

Hur beter sig sommartranor – och hur kan man utnyttja informationen till att förebygga skador på gröda?

FAKTABLAD FRÅN VILTSCADECENTER 2009-2

FOTO: MIKAEL HAKE©

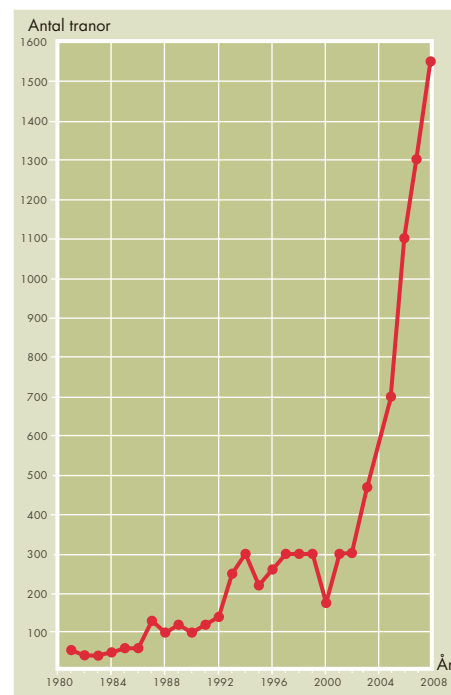
Med begreppet “sommarttranor” brukar man mena de tranor som håller till i jordbruksområden i landet under den tid då arten normalt häckar. Dessa tranor kan orsaka stora skador, framför allt i nysatta potatisfält. Om vi ska kunna förebygga skadorna är det viktigt att vi lär oss så mycket som möjligt om sommarttranornas beteende. Därför gjorde Viltskadecenter en undersökning av detta genom att följa unga tranor som vi hade försett med radiosändare.

I det här faktabladet redovisar Viltskadecenter resultat från en studie som gjordes vid Kvismaren i Närke av unga, icke-häckande tranors beteende under sommaren.

Potatisen lockar

Under de senaste tio åren har antalet tranor som håller till i jordbruksområden i landet under senvåren och sommaren ökat kraftigt. Ett exempel kan vi hämta från de bördiga jordbruksområdena kring de grunda slättsjöarna Västra och Östra Kvismaren, strax sydost om Örebro. Från att det maximala antalet sommarttranor som vistades i området hade legat kring 300 individer under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, ökade antalet snabbt under perioden 2003-2008 upp till drygt 1 500 (figur 1). Genom observationer av tranor som försetts med färgringar och radiosändare vet vi att flockarna med sommarttranor i huvudsak består av unga fåglar (1-3 år gamla) som ännu inte har börjat häcka. Flockarna kan dock även innehålla en del äldre fåglar som av någon anledning ännu inte har gått till häckning.

Det stora problemet med sommarttranorna är att de gärna letar efter

Figur 1. Maximalt antal tranor som har vistats vid Kvismaren under somrarna (15 maj-1 augusti) 1981-2008.

mat i potatisfält, där de kan göra stor skada genom att gräva upp sättpotatisarna. Om vi ska kunna minska skadorna på potatis under sommaren och dämpa konflikterna mellan fåglar och brukare måste vi hitta metoder för att styra tranorna från de känsliga fälten till områden där de inte gör någon skada. För att kunna göra det är det nödvändigt att vi lär oss mer om hur fåglarna betar sig. I detta syfte studerade Viltskadecenter unga tranor som försetts med radiosändare.

Rapport via radio

Under åren 2002-2003 fångade vi 22 tranungar från 18 olika familjer innan de blev flygfärdiga. Fångsten genomfördes i trakterna av Grimsö Forskningsstation och Svartådalen i Västmanland, ca 70 km nordost om Kvismaren. Hela 16 av dessa familjer tog med sig sina ungar ner till Kvismaren efter avslutad häckning och höll till i området upp till sex veckor under hösten, innan de flyttade vidare söderut. Under 2004 kom totalt åtta av ungarna tillbaka till Kvismaren, varav sex kunde radiopejlas under studieperioden som varade från 25 maj till 21 augusti.

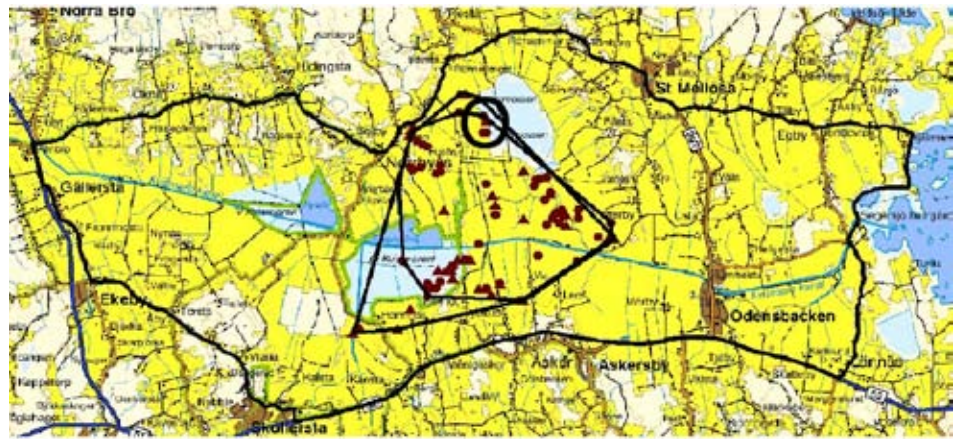
För att vi skulle få information om hur stora områden fåglarna rörde sig över fastställdes positionen för samtliga radiomärkta tranor som var närvarande i Kvismareområdet genom pejling minst en gång per dag under hela studieperioden. Dessutom följdes de fåglar som var närvarande i sextimmarsperioder (en individ per dag) för att vi skulle få en uppfattning om hur långt fåglarna flög och hur ofta de flyttade på sig varje dag. Tidpunkten för pejlingarna och följningarna spreds ut över dygnets ljusa timmar (04.00-22.00) för att vi skulle få en bild av hur tranorna rör och betar sig under olika delar av dygnet.

Hemma bäst

De pejlade tranorna höll sig inom ganska begränsade områden (figur 2-4). Om man tittar på de inritade områdena i figurerna ser det visserligen ut som om några fåglar rörde sig över stora områden, men tittar man noggrannare på figurerna så ser man att de allra flesta positionerna ligger

Figur 2. Hemområden för fåglarna AGJ1-02 (▲) och TBJ2-03 (●) vid Kvismaren 2004. Den svarta cirkeln markerar den plats där utfodring påbörjades 1/7.

Figur 3. Hemområden för fåglarna LGJ2-03 (●) och SBJ1-03 (▲) vid Kvismaren 2004. Den svarta cirkeln markerar den plats där utfodring påbörjades 1/7.

Figur 4. Hemområden för fåglarna SAJ2-03 (▲) och GNJ1-02 (●) vid Kvismaren 2004. Den svarta cirkeln markerar den plats där utfodring påbörjades 1/7.

klumpvis och att fåglarna endast gjort enstaka avstickare ut från sina favoritområden. En sak som definitivt bidrog till att hemområdena för en del fåglar blev större än vad de annars skulle ha varit är att en utfodring med korn påbörjades på en träda i västra kanten av Restamossen 1 juli 2004 (se figur 2-4).

Läraktiga ungdomar

För tre av de tranor som höll till i Kvismareområdet under sommaren 2004 hade vi god information om var någonstans i området de befunnit sig när de besökte Kvismaren tillsammans med sina föräldrar under hösten 2003. Figur 5-6 visar hur de rörde sig i området 2004, innan matningen vid Restamossen påbörjades 1 juli, jämfört med var de hade varit 2003. Det verkar uppenbart att tranorna höll till i ungefär samma områden som de hade besökt tillsammans med föräldrarna. Då ska man veta att fåglarna varje kväll flyger in till sina övernattningsplatser i sjöarna Västra eller Östra Kvismaren (se figur 2-6) och varje morgon gör ett nytt val av var de vill vistas under dagen. När matningen påbörjades 2004 utvidgade de sina hemområden och besökte matningsplatsen vid Restamossen regelbundet (figur 2-4).

Till och från nattplatserna

När vi följde efter de sändarförsedda tranorna under sextimmersperioder fick vi information om hur långt de flög varje dag och hur ofta de förflyttade sig från ett ställe till ett annat. Som tidigare nämnts flyger tranorna varje kväll in till sina övernattningsplatser och varje morgon ut därifrån. Så gott som alla tranor som håller till i Kvismareområdet övernattar antingen i Västra eller Östra Kvismaren. En av de sändarförsedda fåglarna övernattade dock ibland även vid Segersjö i västligaste delen av Hjälmaran (se figur 2).

Tranorna flög inte särskilt långt när de flög ut från övernattningsplatserna, i genomsnitt endast 2,4 km. Den allra längsta sträckan som någon av tranorna flög under sin första flygtur på morgonen var 3,7 km. Medelavståndet de flög från sista fältet de besökte till övernattningsplatserna var

Figur 5. Hemområden för fåglarna LGJ2-03 (vänster) och TBJ2-03 (höger) under hösten 2003 (●) och innan matningen vid Restamossen påbörjades 1/7 2004 (▲). Pilarna visar de områden där de höll till båda åren.

Figur 6. Hemområden för fågel SBJ1-03 under hösten 2003 (●) och innan matningen vid Restamossen påbörjades 1/7 2004 (▲). Pilen visar det område där den höll till båda åren.

Bild 2. Många tranor som häckar inom en ganska vid radie runt Kvismaren tar med sina ungar till området under hösten innan de flyttar vidare söderut. Foto: Mikael Hake©

2,7 km och det maximala avståndet som registrerades var 4,7 km. Resultatet ger ytterligare stöd åt slutsatsen att sommartranorna rör sig inom ganska begränsade områden i Kvismareområdet.

Flyger inte gärna

Om man tittar på hur långt tranorna flög under olika delar av dagen, så finner man ett intressant mönster. Utflygningen från och inflygningen till nattplatserna gjorde att de flög jämförelsevis långt på morgonen och kvällen. Under perioderna 04.00-10.00 och 16.00-22.00 flög tranorna i genomsnitt 3,7 respektive 3,1 km. Mitt på dagen däremot (10.00-16.00) flög tranorna i snitt endast 1,4 km, och sammanlagt under hela dygnet flög de pejlade individerna totalt 8,2 km i genomsnitt. Om man räknar bort förflyttningarna till och från nattplatserna så flög tranorna endast 3,1 km i snitt under hela dagen.

Rör sig inte i onödan

Genom att följa de sändarförsedda tranorna fick vi också information om hur ofta fåglarna flyttar sig från ett ställe till ett annat under dagen. I genomsnitt flyttade sig tranorna 4,4 gånger per dag om man tar med förflyttningarna från och till nattplatserna. Om man räknar bort dessa två förflyttningar finner man att tranorna bara bytte plats 2,5 gånger per dag. En del av dessa gånger hade de dock blivit skrämde och tvingats byta plats. Räknar man bort de gånger som tranorna blev skrämde men återvände till samma ställe, får man ett ännu lägre värde, nämligen 1,5 gånger/dag.

Lätta att styra

Resultaten från den här undersökningen ger mycket ny och intressant information om sommartranornas beteende som kan användas i arbetet med att förebygga skador på odlad gröda. Det är uppenbart att tranorna

FOTO: MIKAEL HAKEG

Bild 3. Genom att följa fåglar med radiosändare kunde vi få information om hur sommartranorna i Kvismareområdet betar sig. Här är det tranan GNJ1-02 som har blivit inpejlade och fotograferade.

har favoritområden vid Kvismaren och inte rör sig slumpmässigt över hela området. Dessa favoritområden blir de introducerade till av föräldrarna som tar med ungarna till området under deras första höst innan familjen fortsätter flyttningen söderut mot övervintringsplatserna.

Det verkar också uppenbart att tranorna inte är speciellt intresserade av att flyga i onödan. Detta är fullt förståeligt, eftersom tranan är tung och det kostar mycket energi för den att lyfta från marken och att flaxa med vingarna. Räknar man bort förflyttningarna till och från nattplatserna, så flög tranorna endast 3,1 km och bytte vistelseplats 2,5 gånger/dag. Om man

dessutom tar bort effekten av störningar så blir dessa siffror ännu lägre. Detta visar att det finns goda möjligheter att förebygga skador på gröda såväl i Kvismareområdet som i andra jordbruksområden genom att styra tranorna från skadebenägna fält till områden där de får vara ostörda. Om man avsätter områden där de får vara i fred och har gott om mat så kommer tranorna att hålla sig där. Försök med sådana viltåkrar har gjorts på flera platser i landet med gott resultat, bland annat vid Kvismaren och vid sjön Tåkern i Östergötland.

ISBN 978-91-86331-04-7

TILL & FRÅN REKLAM 2009.

**VILTSCADE
CENTER**

**Grimsö Forskningsstation
730 91 Riddarhyttan**

**Telefon: 0581-920 70
www.viltskadecenter.se
viltskadecenter@ekol.slu.se**

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör Sveriges Lantbruksuniversitet. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.